

การบริหารจัดการความเครียด

รองศาสตราจารย์ ดร.แก้วตา คณะวรรณ*

ทำไมจิตวิทยาจึงมาศึกษาเรื่องของสุขภาพ

เพราะมีหลักฐานประจักษ์ว่า สุขภาพสบายใจเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม เช่น การกินมากเกินไป ทำให้เกิดโรคอ้วนและนำไปสู่โรคอื่นอีก การสูบบุหรี่เป็นสาเหตุของโรคมะเร็ง พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงต่อสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อชีวิต จิตวิทยาจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับร่างกาย (Psychophysiology)

สาระสำคัญของการเกี่ยวข้องกับกายกับใจ

1. ใจกับกายคือสองภาคที่เป็นสิ่งเดียวกัน

1.1 ใจกับกายมีปฏิสัมพันธ์กันและกัน

1.2 สมองตอบสนองต่อใจ

1.3 สมองควบคุมระบบประสาท

1.4 ดังนั้นถ้าเราควบคุมใจได้ เราก็

สามารถควบคุมสมองและระบบประสาท

2. ความสมดุลย์

ร่างกายมีวิธีที่จะรักษาระดับความสมดุลย์ที่ทำให้สุขภาพดี เช่นการรักษาระดับน้ำตาลในเลือด

แต่

มนุษย์ทำให้ร่างกายเสียสมดุลย์โดยการกระทำ

ของตนเอง เช่น

การกินอาหารที่ไม่ถูกต้อง

ไม่ออกกำลังกาย

อ้วน

สูบบุหรี่

2.1 ร่างกายรู้ว่าทำอะไรจึงจะแข็งแรงสมบูรณ์

2.2 ความเครียดทำให้ร่างกายเสียสมดุลย์

2.3 การผ่อนคลายทำให้ร่างกายกลับมาสู่สภาวะสมดุลย์

2.4 การผ่อนคลายป้องกันผลที่เกิดตามมาจากความเครียด การผ่อนคลายเป็นยาวิเศษ

3. การสำเหนียกทำให้สามารถควบคุมได้

3.1 เราต้องสำเหนียกถึงใจและกายก่อน จึงจะสามารถควบคุมใจกับกาย

3.2 ข้อมูลย้อนกลับช่วยให้เราสำเหนียกมากยิ่งขึ้น

3.3 Biofeedback (ข้อมูลย้อนกลับชีวะ) ช่วยให้เราสำเหนียกถึงการเกี่ยวข้องกับใจกับกาย

4. การรับผิดชอบตนเอง

คือกฎเกณฑ์สำคัญของความสำเร็จอำนาจในการควบคุมใจกับกายคือความสามารถปรับระบบภายในร่างกายให้ปกติ

ซึ่งมีอยู่ในทุกคน

* การแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สรุปหลักการของ Psychophysiology

1. ใจกับกายทำงานด้วยกัน
2. เพราะเราสามารถควบคุมใจเราก็สามารถควบคุมร่างกาย
3. ร่างกายสามารถทำให้ตนเองแข็งแรง
4. การสำนึกใจและกายเป็นสิ่งสำคัญของการควบคุมระบบร่างกายให้ปกติได้ด้วยตนเอง (self-regulate)
5. เราต้องรับผิดชอบสุขภาพของตนเอง
6. Self - regulate จะเกิดขึ้นได้ต้อง

เรียนรู้หลักการและทักษะ

ฝึกฝน

ชำนาญ

7. การสอน self - regulate จึงหมายถึงการสอน หลักการ และ ทักษะ
8. การฝึก Biofeedback คืออะไรและข้อมูลย้อนกลับช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร
9. วิธีบำบัด Biofeedback คือ การบำบัดด้วยหลักของใจ - กาย ด้วยวิธี Self - regulation
10. โครงสร้างบางส่วนของสมองและการทำงานของระบบประสาทช่วยให้เราสามารถควบคุมร่างกายให้เป็นปกติได้
11. ความเครียดและกายฟ่อนคลายมีผลต่อร่างกาย
12. มีวิธีผ่อนคลายหลายวิธี
13. มนุษย์มีพลังและศักยภาพที่จะดูแลสุขภาพของตนเอง

ความเครียด

1. ความเครียด คือ อารมณ์ที่ไม่เป็นสุข ไม่สบายใจ กังวล วิตก กลัว เป็นอารมณ์ ความรู้สึกที่สามารถจุดชนวนปฏิกิริยาของร่างกายของมนุษย์

ปฏิกิริยาของร่างกายที่เกิดขึ้นของร่างกายเมื่อเราเกิด

ความเครียด

1. ปฏิกิริยาเคมี - ไฟฟ้าในสมองทำให้ต่อมไฮโปทาลามัสสั่งการให้ต่อมพิเจอิทรีหลั่งฮอร์โมน adrenocorticotropin (ACTH)
2. ACTH เข้าไปในกระแสเลือดไปถึงไต
3. ACTH ทำให้ต่อมอะดรีนัลหลังคอร์ติโซลและอีพิเนฟริน ซึ่งกระทบอวัยวะทุกส่วน
4. Epinephrine ทำให้หัวใจเต้นเร็วขึ้น
5. กระเพาะหลังการสตรินที่ทำให้การเผาผลาญอาหารเร็วขึ้น
6. ทำให้โปรตีนแตกตัวเร็วขึ้นทั่วร่างกาย
7. กระทบระบบเจริญพันธุ์และเสียสมดุลย์ฮอร์โมนเพศหญิง
8. ไตหลังเรตินทำให้หลอดเลือดบีบตัว
9. ระดับคอร์ติโซลที่สูงขึ้นทำอันตรายต่อการผลิตเม็ดเลือดขาว
10. ม้ามและโรมัสอาจหดตัวทำให้ระบบภูมิคุ้มกันอ่อนแอลง

2. ความเครียดเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เพราะมีที่มาจาก 4 แหล่งสำคัญคือ

2.1 สภาพแวดล้อม เช่น อากาศ มลพิษ เสียง สภาพจราจร

2.2 ความเครียดทางสังคม เช่น วันสุดท้ายของการเสียภาษีตัวแดงในบัญชี หย่าร้าง ความตาย

2.3 ความเครียดทางกาย เช่น การเปลี่ยนวัย ความชรา อุบัติเหตุ การขาดอาหาร การอดนอน การเจ็บป่วย พิกการ

- 2.4 ความคิดของตนเอง สมองเราตีความแปลความว่า สิ่งเร้าที่เผชิญอยู่เป็นตัวความเครียด ต่างกันในแต่ละบุคคล เช่น การขับรถเร็ว บางคนกลัว เครียด บางคนสนุกมีความสุข
3. ความเครียดมีทั้งที่เกิดขึ้นอย่างเฉียบพลันและสะสมเรื้อรัง
4. ความเครียดด้วยตัวของมันเอง แล้วเป็นกลาง มีทั้งประโยชน์และโทษ ความเครียดทำให้คนตื่นเต้น กังวล ทำให้เกิดความพยายาม ความเครียดที่สูงเกินไปจึงจะเป็นอันตราย เช่น การสอบถ้าไม่เครียดไม่กังวลเสียเลยก็จะเฉื่อยชา ไม่สนใจอ่านหนังสือ แต่ถ้ามีมากเกินไปก็อาจทำให้นอนไม่หลับ ปวดมวนในกระเพาะจนป่วยจริง ๆ ได้
5. การจัดการความเครียด คือ ควบคุมให้เกิดประโยชน์
  - 5.1 ในขณะที่เผชิญความเครียด ให้มีสติ
  - 5.2 การป้องกันไม่ให้ความเครียดนั้นเป็นอันตรายต่อสุขภาพ
6. เมื่อใดที่เราารู้สึกเครียด สมองจุดชนวนปฏิกิริยาถูกใช้ชีวะเคมีตอบสนองออกมา เมื่อใดที่เราารู้สึกไม่เครียด สบายใจ สมองก็ดับชนวนนี้เสีย เราก็อยู่ในสภาพผ่อนคลาย
- เครียด # ผ่อนคลาย
7. ร่างกายมีระบบประสาททั้งส่วนที่ตอบสนองความเครียด และต้านความเครียดเพื่อสร้างสมดุลย์

การเกี่ยวข้องของกายกับใจ

8. การบริหารจัดการความเครียดคือ การฝึกให้สามารถผ่อนคลายเพื่อรักษาใจและกายให้อยู่ในสภาวะสมดุลย์
  - (1) ได้ด้วยตนเอง และ
  - (2) สามารถทำได้ทุกโอกาสและสภาพแวดล้อม
9. เมื่อใจกับกายสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันให้เกิดสุขหรือทุกข์ต่อชีวิตได้ ทักษะผ่อนคลาย จึงมีทั้งวิธีฝึกทางจิตและฝึกทางกาย
10. การปรับสมดุลย์ให้แก่ชีวิตมี 3 ระดับ

ระดับที่ 1	การผ่อนคลายทั่วไป ได้แก่ การเสวนาพูดคุยกับเพื่อนฝูง งานอดิเรก การออกกำลังกาย การกินที่ถูกต้อง
ระดับที่ 2	ผ่อนคลายอย่างลึก (คลายเครียดจริง ๆ) เช่น การคลายเครียดด้วยตนเอง (เช่น เทปของกรมสุขภาพจิต) คลายกล้ามเนื้อแบบก้าวหน้า การหายใจแบบโยคะ

การสร้างมโนภาพ	ฯลฯ
การสะกดจิตตนเอง	ระดับที่ 3 สร้างสมดุลย์ชีวิตด้วยศรัทธา
การฝึกกล้ายืนยันตนเอง	ด้านจิตใจและวัตรปฏิบัติ เช่น
การฝึกตนเองให้ช้าลง	ศรัทธาในพุทธศาสนาก็แสดง
การควบคุมอุณหภูมิผิวหนัง	ออกด้วย คือ สมาธิ ปัญญา
Biofeedback	

บรรณานุกรม

1. Arloski, Michael. Stress Management : Holistic Approach, Mimeograph.
2. Avery, Gayle and Baker, Ellen, Psychology at Work 2nd New York. Prentice Hall; 1990.
3. Danis, Martha, et.al, The Relaxation and Stress Reduction Workbook, 4th Oakland : New Harbinger Publications, Inc., 1995.
4. Dworetzky, John P., Psychology. 4th New York : West Publishing Co., 1991.
5. Green Elmer and Alkice. Beyond Biofeedback. U.S.A. : Knoll Publishing Co., Inc., 1989.
6. Green Judith, and Shellenberger, Robert. The Dynamic of Health and Wellness : A Biopsychosocial Approach. Fort Werth : Harcours Brace College Publishers, 1991.

ครูคือ ผู้กุมความเป็นความตายของชาติไว้ในมือ
เป็นผู้กุมชะตาของบ้านเมืองและของโลก
ครูคือพระซึ่งแปลว่าผู้ประเสริฐ
ครูทั้งหลายมีสังกัดอยู่กับพระอรหันต์ ไม่ใช่ลูกจ้าง...
ผู้ใดมีโอกาสเป็นครู
ก็นับว่ามีหลักประกันอันมั่นคงที่จะไม่ไปสู่อบาย
งานที่ครูทำอยู่เพื่อประโยชน์แก่โลกประโยชน์แก่สังคม
เป็นงานที่มีเกียรติยิ่ง...
ชีวิตของครูจึงเป็นชีวิตที่มีค่า มีราคา
สูงเหนือกว่าบุคคลประเภทอื่นทั้งหมด

(ปัญญานันทภิกขุ)